

Tekst: Dr. ir. F. Gassner, onderzoeker infectieziekten bij RIVM en docent cursus 'Teken en ziekte van Lyme' B. Schoelitsz, MSc., Kenniscentrum Dierplagen

Teken in Nederland

- Teken hebben wereldwijd de reputatie ziekmakende micro-organismen over te kunnen brengen tussen dieren en van dieren naar mensen. Daarnaast kan de beet van verschillende tekensoorten verlamming veroorzaken, of huiden van landbouwhuisdieren ongeschikt maken voor verwerking tot leder. Van de 907 soorten wereldwijd komen ongeveer 15 soorten voor in Nederland (van Bronswijk et al., 1973).

Van deze soorten is met name de gewone of schapenteek *Ixodes ricinus* bekend (zie foto 1). Deze teek komt zeer algemeen voor, en is bij mensen verantwoordelijk voor jaarlijks circa een miljoen tekenbeten en ongeveer 22.000 besmettingen met de Lyme bacterie *Borrelia burgdorferi*. Sinds januari 2012 verzorgt het KAD de cursus 'Teken en de ziekte van Lyme', waaraan tot dusver 117 cursisten deelnamen. Tijdens de cursus komen in de ochtend de teek en de ziekte van Lyme, en diverse praktische tips voor preventie van tekenbeten en het verwijderen van teken uitgebreid aan bod. In de middag ontmoeten de cursisten de teek van dichtbij en worden tijdens een veldbezoek de kenmerken van een tekenhabitat bekeken.

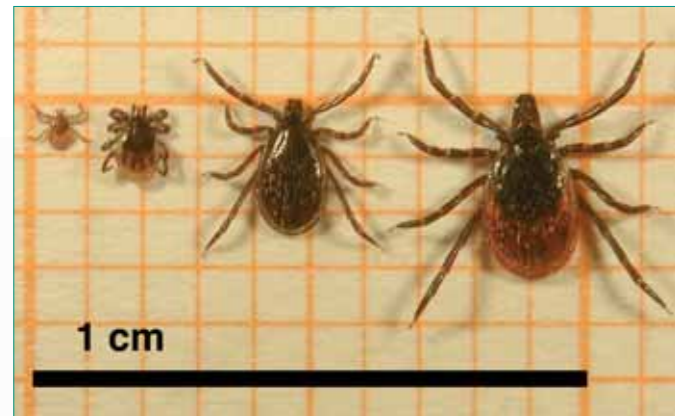

Foto 1: De schapenteek *Ixodes ricinus*. Van links naar recht de verschillende levensstadia (eitjes niet weergegeven): larve, nimf, volwassen mannetje, volwassen vrouwtje. Foto: F. Gassner.

Ongebruikelijke vondst

Tijdens één van deze veldbezoeken werd dit voorjaar door middel van het "blanket dragging" (een methode waarbij teken door een witte doek over de vegetatie te slepen gevangen worden) een minder algemene tekensoort aangetroffen: een vrouwtje van *Ixodes frontalis* (synoniem: o.a. *I. pari*). Van *I. frontalis* is geen Nederlandse naam bekend, en wordt voor zover bekend niet algemeen in Nederland aangetroffen. Aangenomen wordt dat de teek leeft van bloed van diverse vogelsoorten. Deze teek is vooral herkenbaar aan de gestreepte poten en de steeksnuut (het hypostoom) dat in vergelijking met de schapenteek vrij puntig is (zie foto 2).

Foto 2: Puntig hypostoom van *I. frontalis* (links), in vergelijking met het stompe hypostoom van *I. ricinus* (rechts). Foto: B. Schoelitsz.

Van *I. frontalis* werd aangenomen dat ze, zoals de meeste in de Benelux voorkomende tekensoorten, voornamelijk in nesten of in het strooisel direct onder vogelnesten voorkomt (van Bronswijk et al., 1973). Waarnemingen van deze soort zijn echter niet algemeen, waardoor kennis van de biologie van deze teek beperkt is gebleven. In de directe omgeving van de vindplaats van het tijdens de cursus aangetroffen exemplaar stonden echter geen bomen, en werden geen resten van vogelnesten aangetroffen.

Bovendien maakt de vangmethode het aannemelijk dat de teek in de vegetatie geklommen moet zijn om van daaruit passerende gastheren te grijpen. Deze hinderlaagmethode, ook wel "questing", is gebruikelijk bij de schapenteek (zie foto 3), maar is op een recente vondst van *I. frontalis* in Duitsland na nog niet eerder beschreven (Schorn et al., 2011). Het belang van deze teek in het verspreiden van de *Borrelia* bacterie is waarschijnlijk zeer klein, maar kennis over het bijgedrag van deze teek bij mensen is beperkt.

Overige minder algemene teken

Naast de recent gevonden *I. frontalis* worden ook andere minder algemene, vaak uitheemse tekensoorten in Nederland aangetroffen. Hierbij betreft het vaak teken uit de geslachten *Ixodes*, *Rhipicephalus*, *Dermacentor* en sporadisch *Hyalomma*. Meestal betreft het hier waarnemingen op inheemse, maar ook exotische huisdieren (Nijhof et al., 2007). In de laatste jaren worden echter, vermoedelijk in toenemende mate, exemplaren van de uit Zuid-Europa afkomstige *Dermacentor* teek in Nederlandse habitats gevonden. Waarschijnlijk betreft het hierbij de soort *D. reticulatis*, die de voor honden schadelijke *Babesia* parasiet kan overdragen. Net als de schapenteek kruipt *Dermacentor* in de vegetatie omhoog om vanuit hinderlaag een passerende gastheer vast te pakken. In tegenstelling tot de schapenteek, die erg gevoelig is voor uitdroging, verkiest *Dermacentor* warmere, meer aan de zon blootgestelde habitats. De meest waarschijnlijke routes naar ons land van dergelijke uitheemse tekensoorten zijn transport van (landbouw)huisdieren, of import via trekvogels.

Foto 3: *Ixodes ricinus* volwassen vrouwtje in typerende hinderlaag houding op een grasspriet. Foto: C. van Amersfoort.

Lederteken

Een andere specifieke vogelteek behoort, in tegenstelling tot de bovengenoemde harde teken, tot de zachte (leder)teken. De duiventeek (*Argas reflexus*) voedt bijna uitsluitend op duiven. Lederteken worden gekenmerkt door de afwezigheid van een rugschildje (scutum, zie foto 4). Daarnaast is de steeksnuut niet vanaf de rugzijde zichtbaar. De meeste lederteken voeden slechts enkele uren; aanzienlijk korter dan de week die een schapenteek voor een bloedmaal uittrekt. In tegenstelling tot *Ixodes* en *Dermacentor*, die beide voorkeur hebben voor een planrijke leefomgeving, kan de van oorsprong op rotswanden levende *Argas reflexus* prima overleven in door de mens gebouwde structuren. Bij voorkeur in duivennesten en in spleten en kieren rondom duivennesten. Daar kan de duiventeek 3 tot 5 jaar overleven zonder voedsel, waarbij de teek periodes van droogte goed kan verdragen. In Duitsland is veelvuldig melding gemaakt van overlast door deze teek op oude duivenrijke zolders in bijvoorbeeld Berlijn. Nadat dergelijke zolders weer in gebruik werden genomen voor bouw van nieuwe appartementen, konden de nieuwe bewoners rekenen op een warm onthaal van de duiventeek, die bij gebrek aan de duif op zoek gingen naar menselijk bloed. Hoewel de rol van de duiventeek in de overdracht van voor de mens gevaarlijke ziekteverwekkers in Europa zeer klein lijkt te zijn, kan de beet van een duiventeek pijnlijk zijn en een flinke allergische reactie veroorzaken. Dit kan vooral hinderlijk zijn als meerdere teken een persoon bijten, bijvoorbeeld tijdens de slaap. Gevallen van beten bij mensen zijn in Nederland nog zeldzaam, maar vorig jaar werd een geval gemeld van een vrouw die in bed werd gebeten door een duiventeek (Van Hellemond et al., 2012). Bij navraag onder 117 deelnemers van de cursus 'Teken en de ziekte van Lyme' van het KAD werd door de deelnemers, overwegend actief in de plaagdierbestrijding, slechts één maal een ervaring met de duiventeek beschreven.

Teken in en om huis

Uit publieksonderzoek via de websites Natuurkalender.nl, en inmiddels de website tekenradar.nl is bekend dat ten minste één derde van de tekenbeten die via de sites gemeld wordt in de tuin wordt opgedaan. Zeer waarschijnlijk betreft het hier de schapenteek, maar een rol van andere tekensoorten in en om het huis is niet uit te sluiten. Uit het onderzoek van Nijhof et al. (2007) blijken honden diverse teken met zich mee te dragen. Ook kunnen katten, vogels, muizen, ratten en egels diverse tekensoorten naar tuinen transporteren. Tot dusver zijn de eigenschappen van een typische "teken tuin" nog niet onderzocht, al is het zeer aannemelijk dat die identiek zijn aan de habitateisen van de schapenteek: vochtige lucht, een dikke laag afbrekend plantenmateriaal (strooisel), en aanwezigheid van gastheren die zowel voor een bloedmaal als voor transport kunnen dienen. Door dergelijke omstandigheden aan te passen,

Foto 4: Zachte teek (ook wel lederteek) uit het geslacht *Argas*. Hard rugschild is afwezig, steeksnuut (hypostoom) alleen aan de buijkzijde zichtbaar. Foto: CDC.

bijvoorbeeld door het verwijderen van overtollig gevallen blad en het regelmatig maaien van grasvelden, kan tekenoverlast in tuinen beperkt worden. In Nederland is hier echter nog geen onderzoek aan gedaan.

Binnenshuis zullen bij een luchtvochtigheid van circa 50% eventueel via kleding of huisdieren meegebrachte schapenteken niet langer dan 5 dagen overleven. Dit in acht nemende dient men toch rekening te houden met tekenbeten in huis, bijvoorbeeld na het uitlaten van de hond in tekenrijk gebied.

Van meer droogteresistente teken zoals de duiventeek en de hondenteek *Rhipicephalus sanguineus* is te verwachten dat deze langer in huis, of bijvoorbeeld in kieren nabij dakgoten of verblijfplaatsen van huisdieren zoals honden kunnen overleven. Dergelijke gevallen van in huis overlevende teken komen echter niet vaak voor.

TRAAS
ONGEDIERTBESTRIJDING

TRAAS
BUILDING CARE

KAD-keurmerkhouders, lid van NVPB

- specialist houtworm- en boktorbestrijding
- preventieplannen
- mollenbestrijding
- wegvangen van katten, konijnen, duiven, ind. herplaatsing
- bestrijding knaagdieren en insecten

- specialist in wering knaagdieren
- bouwkundige inspecties
- polymeerchemische balkoprestauratie na aantasting zwam
- zwambestrijding
- vogelweringen

Vestigingen door heel Nederland

www.traas.nl info@traas.nl

Wij zijn ook geïnteresseerd in overname van gemeentelijke portefeuilles of het uit handen nemen van deze zorg voor gemeenten.

Meer informatie? Het RIVM heeft een nieuwe voorlichtingsfilm ontwikkeld over teken: Een teek? Pak 'm beet!. De film en andere voorlichtingsmaterialen zijn beschikbaar via www.rivm.nl/tekenbeet. Voor een compleet overzicht van teek tot beet is het boekje Ziekte van Lyme, nasleep van een tekenbeet beschikbaar via www.biomaatschappij.nl.

Bronvermelding:

- Schorn, S, H. Schöl, K. Pfister and C. Silaghi (2011). First record of *Ixodes frontalis* collected by flagging in Germany. Ticks and Tick-borne Diseases, Volume 2: 228-230.
- Van Bronswijk, J. E. M. H., R. H. Rijntjes, A. F. M. Garben (1979). De teken (Ixodida) van de Benelux-landen.
- Nijhof A. M., C Bodaan, M. Postigo H. Nieuwenhuijs, M. Opsteegh, L Franssen, F. Jebbink and F. Jongejan (2007). Ticks and associated pathogens collected from domestic animals in the Netherlands. Vector Borne and Zoonotic Diseases 7:585-95.
- Van Hellemond, J.J., Y. van Beek-Nieuwland en Perry J.J. van Genderen. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde. 156: A3694.